א א מיי' פ"ו מהל' מצה הלכה יב סמג עשין מא טוש"ע א"ח סי' תעא סעיף א:

ב ב מיי' שם טור ש"ע א"ח סימן תעב סעיף א:

ג ג מיי' פ"ו מהל' מצה הלכה א סמג עשין מא טוש"ע א"ח סימן תעב סעיף ב בהג"ה:

ד ד מיי' שם הלכה ז טוש"ע א"ח שם סעיף יג:

ה ה מיי' שם פ"ו הלכה יב ופ"ל מהלכות שבת הל' ד ופ"ו מהל' י"ט הל' טז סמג עשין כט ולאוין עה טוש"ע א"ח סי' רמט סעיף ב* וסי' תקכט ס"א בהג"ה*:

נושא (תוס') איסור האוכל המיוחד ערב פסח סמוך למנחה איסור אכילת מצה עשירה

נושא מאימתי אסור להתחיל לאכול: א) ערבי שבתות ב) ערב פסח ויו"ט

מבנה
• ערבי שבתות ויו"ט
• ערב הפסח

(תוספות אחרים מערבי פסחים נמצאים בספר רב מרדכי)

ערב פסחים אי גרסינן ערבי פיחא ואי גרסינן ערב ה"ק ערב שחוטין בו (ב) פסחים א"נ ערב פסח ראשון ושני: **לא** יאכל אדם. פירוש אפילו התפלל ומשום מצה כדאמרינן בגמ' דבלא התפלל תפלת מנחה אפילו בשאר ימות השנה אסור כדתנן בפ"ק דשבת (ד' ט:) וא"ת ומה לא יאכל אי מצה אפילו קודם נמי אסור כדאמרינן בירושלמי כל האוכל מצה בערב הפסח כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו ואי במיני תרגימא הא אמר בגמרא (ד' קז:) אבל מטבל הוא במיני תרגימא וי"ל דאיירי במצה עשירה, דלא אסר בירושלמי אלא במצה הראויה לצאת בה חובתו ואוכלה קודם זמנה, אבל מצה עשירה שריא וכן היה נוהג ר"ת:

סמוך למנחה לא יאכל. ואם תאמר והא אמר בכל שעה (לעיל ד' מ.) בליקות של נכרים ממלא אדם כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה והכא אסר לאכול אפי' מבעוד יום וי"ל דבאותה הסעודה אדם נזהר ואינו אוכל כל שובעו כדי שיאכל מצה לתיאבון אבל מבעוד יום אין אדם נזהר ואוכל כל שובעו וסבר שעד הלילה יתאוה, ואדרבה יהיה שבע יותר כי יתברך המאכל במעיו. והא דדייק רבא לקמן (ד' קז:) דאמרה גריר דאי אמרת מיסעד סעיד, בין הכוסות הללו אמאי ישתה אף על גב דבאותה סעודה נזהר מלאכול שובעו, (ג) אבל בשתיה אי אפשר להזהר א"נ מבין ראשון לשני דאיכא אגדתא והלל דייק דדמי לסעודה אחרת:

ערב פסחים

ערב פסחים *סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי: **גמ'** מאי איריא ערבי פסחים אפי' ערבי שבתות וימים טובים נמי דתניא לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך אמר רב הונא לא צריכא אלא לר' יוסי דאמר אוכל והולך עד שתחשך הני מילי בערבי שבתות וימים טובים אבל בערב הפסח משום חיובא דמצה מודה רב פפא אמר אפילו תימא רבי יהודה התם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה הוא דאסיר סמוך למנחה שרי אבל בערב הפסח אפילו סמוך למנחה נמי אסור, ובערב שבת סמוך למנחה שרי והתניא לא יאכל אדם בערב שבת וימים טובים מתשע שעות ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך אמר מר זוטרא *מאן לימא לן דמתרצתא היא

דילמא

(חז' טרה לפני מנחה) (תוס') [לא יתחיל] לאכול — כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה — כדרך בני חורין במטה ועל השלחן זכר לחירות — רשב"ם — אגבאי צדקה קאי

ערב פסחים סמוך למנחה. קודם למנחה מעט: **לא יאכל**. כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה: **ואפילו עני שבישראל לא יאכל**. בלילי פסחים עד שיסב כדרך בני חורין (א) זכר לחירות במטה ועל השלחן: **ארבע כוסות**. כנגד ארבעה לשוני גאולה האמורים בגלות מצרים והוצאתי אתכם, והצלתי אתכם, וגאלתי אתכם, ולקחתי אתכם בפרשת וארא: **ואפי'**. מתפרנס מתמחוי של צדקה דהיינו עני שבעניים דתנן במסכת פאה (פ"ח מ"ז) מי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מן התמחוי: **גמ' כשהוא תאוה**. ולא תבא סעודת שבת על השובע: **לא צריכא**. דקתני ערב פסחים לא יאכל עד שתחשך אלא לרבי יוסי דאמר הולך ואוכל עד שתחשך: **אפילו תימא**. מתני' נמי רבי יהודה היא ובדין הוא דליתני ערבי פסחים לרבויי סמוך למנחה: **מתשע שעות**. היינו סמוך למנחה:

משבשתא

פירוש רבינו שמואל תלמיד רש"י ז"ל

ערבי פסחים סמוך למנחה. מנחה קטנה קודם למנחה מעט=חצי שעה=בתחלת שעה עשירית דתנן (לעיל דף נח.) תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשעה ומחצה כמלאכת מנחה קטנה בט' ומחצה, וסמוך ליה=היינו חצי שעה קודם בסוף שעה תשיעית ותחלת שעה עשירית: **לא יאכל אדם כו'**. כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה: **ואפילו עני שבישראל לא יאכל** *בערבי פסחים עד שיסב כדרך בני חורין במטה ועל השלחן זכר לחירות: **ולא יפחתו לו**. גבאי צדקה המפרנסין את העניים כדתנן (פאה פ"ח מ"ז) אין פוחתין לעני העובר ממקום כו' אלמא לישנא דלא יפחתו אגבאי צדקה קאי והוא הדין נמי אם לא יתנו לו שצריך שיחזור בכל כחו אחריו אלא אורחא דמילתא נקט שרגילין ליתן לו ארבע כוסות וסדרן מפורש לפנינו ומצינו בב"ר (פ' פח) רב הונא בשם רבי אבא אמר כנגד ארבע לשוני גאולה האמורין בגלות מצרים "והוצאתי, וגאלתי, ולקחתי, והצלתי" בפ' וארא: **ואפילו**. הוא מתפרנס מתמחוי של צדקה דהיינו 'עני שבעניים' דתנן במסכת פאה "מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי" אפילו הכי אם לא נתנו לו גבאי צדקה, ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין לארבע כוסות: **גמ' אפילו ערבי שבתות כו'**. אליבא דרבי יהודה כדי שיהא קידוש וסעודת שבת חביב עליו: **משום חיובא דמצה**. שלא תהא נאכלת על השובע וחיובא דמצה לילה הראשון חובה דכתיב (שמות יב) "בערב תאכלו מצות": **הכי גרסינן אפילו תימא רבי יהודה, התם מן המנחה ולמעלה כו'**. במילתיה דר' יהודה קתני "מן המנחה ולמעלה" ובמתניתין תנן "סמוך למנחה": **מתשע שעות ולמעלה**. היינו חצי שעה סמוך למנחה:

דילמא

רבינו חננאל

ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך וכו' ואמרי' מאי איריא ערב פסחים אפי' ערבי שבתות וערבי ימים טובים דתניא לא יאכל אדם בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך ועוד תניא לא יאכל אדם מתשע שעות ולמעלה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך ושקלינן וטרינן

[פ"ב]

עד שתחשך. מקשי' אמאי איצטריך עד שתחשך פשיטא ועוד דבגמרא גבי שבתות וימים טובים לא קתני ליה ואומר הר"י מקורבי"ל דגבי מצה דווקא בעינן עד שתחשך כדתניא בתוספתא* הפסח ומצה ומרור מצותן משתחשך וטעמא משום דכתיב (שמות יב) ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה ומרור איתקשו לפסח אבל סעודת שבת וימים טובים מצי אכיל להו מבעוד יום כדאמר בפרק תפלת השחר (ברכות דף כז:) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום ואומר מהר' יחיאל דכי פריך בגמרא מאי איריא ערבי פסחים כו' לא מצי לשנויי דנקט ערבי פסחים משום דבעי למיתני עד שתחשך דכבר אשמעינן באיזהו מקומן (זבחים ד' נו:) דקתני הפסח אינו נאכל אלא בלילה והכא אגב אורחיה תנייה בקולר ורבינו יהודה תירץ אפילו אי בעינן גבי שבתות וימים טובים עד שתחשך הכא איצטריך למיתני דאתא לאשמועינן דאע"ג דשחיטת פסחים מבעוד יום אינו נאכל מבעוד יום כשאר קדשים וכן יש בירושלמי בריש פירקין תני ערב שבת מן המנחה ולמעלה לא יטעום כלום עד שתחשך:

ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. דסלקא דעתך דהסיבת עני לא חשיבא הסיבה דאין לו על מה להסב ואין זה דרך חירות ויש מפרשים דאדלעיל קאי עד שתחשך ואפילו עני שבישראל פירוש אפי' עני שלא אכל כמה ימים לא יאכל עד שתחשך:

לא יפחתו לו. פי' רשב"ם גבאי צדקה וגרס (ד) לא יפחתו וכן נראה מדלא קתני לא יפחות לי' יחיד וליכא למימר דיפחתו אד' כוסות קאי דאם כן הוה ליה למיתני ארבע כוסות בלא מ"ם והא דקאמר מן התמחוי לא ימנע מלקבל כדי לקיים ארבע כוסות. וארבע כוסות פירש רשב"ם כנגד ארבעה לשוני גאולה וכן יש בירושלמי:

לא יפחתו לו מארבע כוסות. מתוך הלשון משמע קצת שאין נותנין לבניו ולבני ביתו כי אם לעצמו והוא מוציא את כולם בשלו וסברא הוא דמאי שנא ארבע כוסות מקידוש דכל השנה שאחד מוציא את כולם ומיהו גם בקידוש שמא היה לכל אחד כוס כדמשמע לקמן (דף קו:) גבי חזיה להאוא סבא דנחין ושתי אבל בפרק בכל מערבין (עירובין דף מ:) גבי זמן משמע קצת שלא היה לכל אחד כוסו ועוד דאמר בגמרא (לקמן דף קח:) השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא והוא דשתה רובא דכסא משמע דהם יצאו בשמיעה דהא בעינן רובא דכסא ועוד דמשמע דלכתחלה אין רגילות להשקותם מיהו יש לדחות בשיש להם כוס לעצמם אי נמי בבניו ובני ביתו קטנים מיירי שלא הגיעו לחינוך °ואין אשתו בכלל ומיהו בגמרא משמע שצריך כל אחד ארבע כוסות דקתני (שם) הכל חייבין בארבע כוסות אחד נשים ואחד תינוקות אמר רבי יהודה מה תועלת לתינוקות ביין משמע דלתנא קמא צריך כוס אף לתינוקות ויש לדחות דחייבין לשמוע ברכת ארבע כוסות קאמר ומשום חינוך ונראה להחמיר ולהצריך ארבע כוסות לכל אחד והמחמיר צריך ליזהר שלא יהא כוסס פגום דאמר בגמרא (לקמן ד' קה:) טעמו פגמו: **מאי** איריא ערבי פסחים. ואם תאמר אמאי לא משני דתנא בפסח קאי כדמשני בפרק כל שעה (לעיל ד' לז:) גבי פת עבה ויש לומר משום דבפסח קאי אין לו להניח ערבי שבתות דתדירי בכל שבוע אי נמי הכא דאיכא למיטעי ולמימר דדוקא נקט ערב פסח משום חיובא דמצה לא הוה ליה למיתני ערב פסח וכן בריש מקום שנהגו (לעיל ד' נ:) איכא למיטעי דדוקא בערב הפסח אסור לעשות מלאכה משום קרבן*: **מן** המנחה ולמעלה. השתא סלקא דעתא דלאו דוקא אלא הוא הדין סמוך למנחה:

דילמא

[עי' תוספות לקמן קו' ד"ה סמוך]

צ"ל בלילי פסחים

[עי' תוס' לעיל לז' ד"ה תנא]

לפי ר' פפא:
"סמוך למנחה" = 3:00
"מן המנחה ולמעלה" = 3:30

* עי' תרגום בעולי הגמ'

* אחרי הסוגריים בשאר הקושיא

גליון הש"ס

תוס' ד"ה לא יפחתו וכו' ואין אשתו בכלל. עיין ברכות כד: תד"ה והתניא:

הגהות הב"ח

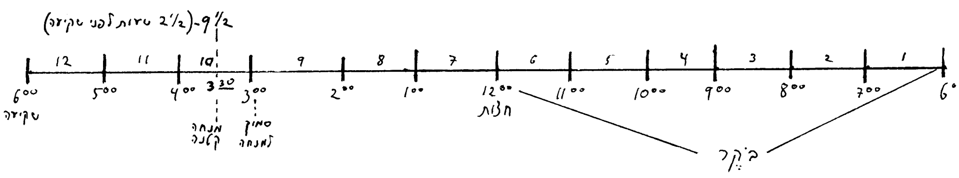(א) רש"י ד"ה ואפילו עני וכו' בני חורין במטה ועל השלחן זכר לחירות הס"ד: (ב) תוס' ד"ה ערב וכו' ה"ק ערב שחוטין בו הרבה פסחים: (ג) ד"ה סמוך וכו' מלאכול שובעו בשתיה כצ"ל ותיבת אבל נמחק: (ד) ד"ה לא יפחתו פי' רשב"ם וכו' וגרס. נ"ב פי' השתא דרישא קאי על עצמו שלא יאכל עד שתחשך ועד שיסב והסיפא קאי אגבאי צדקה לא גרסינן ולא יפחתו אלא לא בלא וי"ו: